

שע"י המכון התורני ירושלים

בהר בחוקותי - תשפ"ג | גליון 22 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

קומה זקופה מתוך "דעת שרגא" להגר"צ שרגא גרוסברד זצ"ל

"וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת" (ויקרא כו, יג). מפרש רש"י: "בקומה זקופה".

ברכה זו היא האחרונה שבברכות. כל הברכות הולכות מן הקל אל הכבד, וזו היא המעולה מכולם. וצריך להבין מה טיבה של ברכה זו, ומדוע היא העליונה ביותר.

עד כמה חשוב בעיני הקב"ה שבני ישראל יהיו בקומה זקופה, ניתן ללמוד מהמסופר בחז"ל (ילקוט שמעוני תהלים פרק קל"ז), בשעה שנוכדנצר הרשע הגלה את כל מלכי יהודה, היו מוטלים בשלשלאות של ברזל והולכים על שפת הנהר. שאל את עבדיו מפני מה הללו הולכים בקומה זקופה בלא משאוי, אין לכם משא שיתנו על צוארם. מיד נטלו משאוי שקיים מלאים והניחו על כתפם עד שנכפפה קומתם, ובאותה שעה געו כל כל ישראל בבכיה עד שעלתה שועתם למרום, ובאותה שעה ביקש הקב"ה להחזיר כל עולם לתהו ובהו, וסירב לקבל תנחומים ממלאכי השרת, ואמר להם רדו מלפני ושאו המשאוי מעליהם, ולא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה כביכול נשא בעצמו.

הבה נתבונן, בית המקדש נחרב, ועם ה' נהרג בחרב וגלה בשביה, ומשום זה עדיין לא עלתה שוועת בני ישראל למרום, ועל כך לא רצה הקב"ה להחריב את עולמו, אבל בשעה שנתן נבוכדנצר הרשע משא על כתפי מלכי יהודה וכפף את קומתם, עלתה שוועת בני ישראל למרום, ורצה הקב"ה להחזיר עולמו לתהו ובהו, וסירב לקבל תנחומים על זה, וירד בכבודו ובעצמו כביכול להוריד את המשא מעל כתפיהם.

כל זה אומר דרשני, מהו הדבר החמור בכך שכפפו את קומתם של מלכי יהודה, ומדוע זה נחשב אצל הקב"ה כדבר חמור מאוד, יותר מכל הצרות והגזירות והחורבן שהיו עד עתה.

קומה זקופה, עניינה שבני ישראל עומדים זקופים ואיתנים בדרכם - דרך התורה, ואינם שטים לבם ללעגם של אומות העולם, ואינם הולכים שולל אחרי פיתויי היצר הרע, שכן עומדים הם בקומה זקופה מתוך גאווה של "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב, יז, ו).

דאגה לקרובים

וזוהי הברכה הנעלה ביותר מכל הברכות, שבני ישראל זוכים כאשר הם הולכים בחוקות התורה, שייכלו בקומה זקופה נגד כל המלעיגים והמפריעים, כי כל הברכות שנאמרו כאן בפרשה, מטרתן לאפשר לבני ישראל להמשיך ולעסוק בתורה וקיום המצוות בלי הפרעות ומניעות (רמב"ן בפסוק יא, ורמב"ם בהלכות תשובה פרק ט הלכה א).

אבל לא די בזה, כי עלול יהודי לחוש נמיכות רוח בפני הרשעים ובפני אומות העולם, וכך הוא עלול לבוא לידי התרשלות, לכן באה ברכה זו שילכו בקומה זקופה, היינו שיחושו בכבוד אמיתי ויגבה לבם מקיום התורה והמצוות עד שדברי המלעיגים והמפריעים לא יגרמו אצלם שום חולשה והתרשלות בעבודת ה' יתברך.

מעשה נבין שלדבר זה לא הסכים נבוכדנצר. כאשר ראה את מלכי יהודה הולכים בקומה זקופה, ולמרות החורבן הנורא, ההריגות והגלות אינם כופפים קומתם בפני אומות העולם, הוא הסיק מכך שבעצם הוא לא ניצח במלחמה ביהודים ובתורתם הקדושה, ולכן ציוה לתת עליהם משא ולכופף את קומתם ולהכניעם תחתיו.

באותה שעה עלתה שוועתם למרומים, כי עד שלא שחה קומתם לעפר, עדיין יש תקוה, ונצח ישראל ישוב ויקום ויתקומם ויתנער מהחורבן, ויחזרו לחיי תורה למרות הכל, אבל כאשר כפפו את קומתם הזקופה, הכניעו אותם תחת שלטון האומות, הרי ח"ו יש חשש שבתולת בת ישראל לא תוסיף קום, לכן ירד הקב"ה כביכול והוריד את המשא מעל כתפיהם. בתקופתנו כשאנו בגלות האחרונה בין אנשים מזרע ישראל, וכמו שכתב הגר"א שבעקבתא דמשיחא תהיה הגלות בין הערב רב (אבן שלמה פ"ו) צריך להיזהר מאוד שלמרות הנמכת קומתנו והשפלת מציאותנו על ידי גורמים שונים, שח"ו לא נכופף את קומתנו התורנית בפניהם, כי על כן, לא די בלימוד התורה ובקיום המצוות, אלא עלינו ללכת בקומה זקופה ובגאווה דקדושה על היותנו בניו לה' אלקינו, ולהחזיק בעוז בחיי תורה ומצוות.

"וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גֵּאֹל" (ויקרא כה, כו). פירש רש"י, אין לך אדם מישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיכול לפדות. ותמוה, למה כתב הפסוק לשון זה 'שאינו לו גואל', והיה לו לכתוב 'אם לא יגאל הקרוב והשיגה ידו'. ונראה שהוא להורות שקרוב שאינו מתעניין במצבו של קרובו להטיב לו נחשב כאינו קרובו.

(דרש משה - הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל)

כי לי כל הארץ

פרשיות בהר בחוקותי הן בסמיכות, ועל פי רוב הן מחוברות. ויש לבאר את שייכות שתי הפרשיות להדדי.

הנה היסוד שעובר כחוט השני בכל פרשת בהר הוא "כי לי הארץ" (לקמן פסוק כג). אם מצות השמיטה אשר מוכיחה כי אין האדם בעלים על קרקעותיו, אם מצות אונאה המגבילה את האדם במחיר שיכול להשית על מה שירצה למכור. וביותר מצות היובל המביאה להחזרת קרקעות, ואין קנין אמיתי ואין בעלות גמורה על שום דבר. רק יש בעלים אחד הוא ה' יתברך שהכל ממנו והכל שלו. וממילא אין מקום לטענה איך אפשר להגביל את הבעלים לא למכור חפץ במחיר מסוים. לפי שאמנם כן, אם היה החפץ שלך אתה צודק, אתה רשאי לקבוע כמה לדרוש תמורת החפץ שלך. אבל הרי אין החפץ באמת שלך ולא הקרקע באמת שלך, וממילא מי שהוא הבעלים האמיתי, דהיינו ה' יתברך, הוא הקובע את דיני הממון והבעלות [כמו שמונן לכל אחד שבדיה של האדם הוא יכול לשנות בה ככל שירצה, אך אם גר בדירה שכורה הלא אינו יכול לשנות בה בלי הסכמת הבעלים. כך אם המבט של האדם על כל הרכוש, שאינו שייך בעצם לבעליו רק הוא פיקדון אצלו, ממילא כך כל דיני הממונות של התורה].

ולפי זה יש לבאר את הסמיכות לפרשת בחוקותי בה פירש רש"י בתחלתה "שתהיו עמלים בתורה". כי היסוד המחייה את האדם לעמל התורה הוא זה. לו היינו מניחים שהמון החיים, והכוחות הם של האדם, אזי היה מקום לדון שלא מתאים לו להתמסר כולו לעמל התורה. אבל הרי אין הדבר כן, וכמו ש"לי הארץ", וה' יתברך הוא הבעל הבית האמיתי היחיד שקובע את דיני הממונות, כך הוא בעל הבית על החיים והכוחות והזמן של האדם. וממילא אין לו לאדם רשות לעשות דברים שלא נשלח בעבורם בזמן שקיבל הכל מהקב"ה. השליחות של האדם בעולם שלמענה קיבל האדם את הכל, היא בשביל להתמסר כל כולו לעמל בתורה - שתהיו עמלים בתורה. והיאך יעשה שימוש בכל מה שקיבל, שלא כרצון הבעלים. (עפ"י ספר 'גאל ישראל' מהגאון רבי גבריאל טולידאנו זצ"ל)

י"ח אייר ה' של"ג: רבי משה ב"ר ישראל איסרליש מקראקא, הרמ"א

רבנו משה איסרליש, אבי ההוראה בישראל, הנודע בשמו המקוצר הרמ"א, נולד לאביו הגדול הגביר והקצין, רבי ישראל איסרליש, בעיר המעטירה קראקא. [שנת הולדתו לא נקבעה בדיוק היות ונפלה בה מחלוקת ההיסטוריונים, אם בשנת הר"פ או הר"צ].

הרמ"א בהיותו עוד צעיר לימים, נתפרסם כילד כשרוני יוצא מהכלל. עומק שכלו ורוחב בינתו הפליאו את תושבי עירו וכל מלמדי העיר לא יכלו להשביע את נפשו בלימוד התורה. קטנו היה עבה ממתנם, עד שלבסוף נאלץ אביו לשלחו ללמוד תורה ללובלין, מקום מושבו של הגאון הנודע רבי שכנא, אב"ד ור"מ בלובלין, תלמידו של הגאון האדיר, בעל החידוד והפילפול, ממציא החילוקא דרבנן, ר' יעקב פולק זצ"ל.

בישיבת רבי שכנא מצא הרמ"א סיפוק מלא לדרישות נפשו. הגאון רבי שכנא היה ראש וראשון לישיבות פולין ואשכנז, גאון עצום וחרף מאין כמוהו, בעל נפש אדירה שאינה יודעת ליאות. את אהבתו ללימוד התורה השריש בלב תלמידו הצעיר עד שבזמן קצר מאד עלה בחריפות ובבקיאות על כל תלמידי רבי שכנא, שכרגיל היה כל אחד בפני עצמו עולם מלא. ר' שכנא, בהכירו את כשרונותיו הנעלים של תלמידו הצעיר, בחר בו לחתן בתו. אהבתו והערצתו לחותנו, היו להפליא. כשנודע להרמ"א מפטירת חותנו, התאבל עליו מרה, את צערו על פטירת חותנו מדגיש הרמ"א באחת מתשובותיו.

זמן מה אחרי חתונתו עבר לגור לעיר מולדתו קראקא. ראשית מלאכתו בקראקא היתה ליסד ישיבה גדולה, ובהיותו עשיר גדול, החזיק את כל בני הישיבה וכלכל אותם על חשבונו הפרטי. בשנת שי"ב מתה עליו אשת נעוריו, בת רבו ר' שכנא זצ"ל. אחרי פטירת אשתו הראשונה, נשא לו לאשה את אחותו של הגאון בעל "שארית יוסף", אשר היה חברו ושותפו לישיבה הגדולה בקראקא.

בזמן הרמ"א חיו ופעלו הגאונים המפורסמים עמודי ההוראה: רבינו יוסף קארו בעל "שולחן ערוך" (ב"י), והגאון רבי שלמה לוריא, בעל ה"ים של שלמה" (המהרש"ל). את הגאון בעל הבית יוסף לא הכיר הרמ"א אישית, ישנה אמנם תשובה אחת בספר שו"ת הרמ"א, וכפי הנראה מתשובה זו היה הב"י באותו זמן זקן מופלג. הרמ"א מתארו בתור גאון גדול, מורנו ורבנו, - הגם שהרמ"א מנסה בתשובה זו לסתור דברי הב"י, ובכל זאת מבטל דעתו נגד דעת כבוד הדרתו. כשכתב הרמ"א ספר תורה עבורו, בעצם כתב ידו הקדושה, כתבה לפי תיקון תורה כתוב על

טענות הגאונים נגדו, לא נסוג מפסק דינו, וכיד ה' הטובה עליו, הראה את כוח התורה שלו. הרמ"א מצטדק אמנם בספר התשובות שלו, שהיה זה מעשה יוצא מהכלל, מכיון שכבר נעשה מעשה, ונטרפה השעה עד חשכה, וגם היה חשש לפירוד הזיווג ולביוש הבתולה. לכן הסומך במעשה כזה לא הפסיד, ויתענג לשלום בעונג שבת, ויכולה המצוה לכפר עליה אם כוונתו לשם שמים, ולשלום. הוראה זו, כאמור, הכתה גלים בין גדולי ההוראה. כתוצאה מכך, נגזרה גזרה ונתקבלה על כל הצבור, לא לסדר חופת חתנים לגמרי בעש"ק בעיר קראקא, ומי שירצה לקבוע זמן חתונה בעש"ק, יאלץ לצאת חוץ לעיר.

באותו זמן פעל והורה בלובלין, הגאון האדיר רבי שלמה לוריא הנודע בשמו המקוצר הרש"ל. הרש"ל עמד בקשר מכתבי תשובות עם הרמ"א. הידידות ביניהם היתה עזה, התנהגותם ותכונות נפשיותיהם הזדהו במלוא מובן המלה. הרבה פעמים מתקיפו הרש"ל בספרו "ים של שלמה", ובביטויים מאד חריפים מותאמים לתכונת נפשו ולרוחב בינתו, משתדל הרש"ל לבטל דעתו.

הרמ"א מצדו, אינו טומן ידו בצלחת, ובכל מקום שחשב לפי עומק שכלו כי הצדק אתו, לא נשא פנים לשום איש.

הערצתו להרש"ל הגיעה עד כדי גניזת מכתביו תוך שאר ספרי קודש שלו כראוי להם, היות שכל דבריהם תורה.

מעניין מאד הויכוח בין הרש"ל לרמ"א בענין "אטום בריאה וטינרא". התשובות המלאות מליצות וחידודים, מרהיבים את הנפש ומכניסים במעיין, אהבה עזה לגדולי האומה ומנהיגיה. הרמ"א מכנה את הרש"ל בשם אדוני מורי, ומביא ראיה לדבריו בויכוח הנ"ל מאריסטו.

הרש"ל קובל מרה על התעמקותו בחכמת אריסטו, ומוכיחו על פניו בדברים כבשים, בין השאר הוא כותב: "לחכמת אריסטו הערל, אליו הייתה פונה בכל פינות, אמרתי אוי לי שעניי ראו, נוסף למה שאזני שמעו, שעקר המחמד והבושם הוא דברי טמא, ויהיה בפי חכמי ישראל כגון בושם לתורה הקדושה - ר"ל מהעוון הגדול. העבודה, יש לי יד בחכמתם כמותך, אלא שארחיק מהם נדוד".

דרך אגב מוכיחו המהרש"ל באותו התשובה, על אי דיוקו בכתובת מכתביו, שיהיו לפי חכמת הדקדוק, בסוף מכתבו מבקש הרש"ל אהבתו, וכותב: "הריני מקבל עלי מהיום שאהבתך תהא חקוקה בלבי, והלואי שתהא מצדך נערך החצי".

הרמ"א מצטדק בתשובתו ותולה את עצמו באילן גדול ברמב"ם, ולפי דעתו, זה סיוע לדעת גדולתו של יוצר בראשית. מעידיני עלי שמים וארץ - כותב הרמ"א - שכל ימי לא עסקתי בספר מספריו, רק מה שעסקתי בספר המורה שיגעתי בו ומצאתי ת"ל. ושאר ספרי הטבע

קלף, שנשלח לו על פי בקשתו מירושלים מאת הבית יוסף, בספר תורה זו ישנם, אחד עשר שינוים, משאר ספרי תורה הנמצאים באשכנז ובפולין, ועד פרוץ המלחמה נמצאה בביהכ"נ של הרמ"א.

אחרי שביסס ישיבתו בקראקא, היתה ראשית עבודתו לפרוס "מפה" על ה"שולחן ערוך" שחבר הב"י, אותה כינה בשם הגהה. חבור נפלא זה שהכה שרשים כה עמוקים בחיי ההוראה בישראל, גרם למהפכה של ממש אצל רבני ישראל, שהיו רגילים עד אז לפסוק רק כפסקי דינים של הב"י בש"ע שלו. הרמ"א בהגה"ה שלו, נתן דוגמא לדייני ישראל איך לפסוק הלכה. הוא בירר וניפה כל דין בשלש עשרה נפות, ולא לחינם כינוהו, בשם "בעל המפה" היות שבפריסת מפתו על השולחן ערוך, הכין את סדרי ההוראה לדורות הבאים, כשולחן ערוך ומסודר לאכול, כל הוראותיו מפורטות לפרטיהם ודקדוקיהם. חבורו האדיר כולל כל פסקי דינים, שבלעדם היתה ההוראה כגן נעול, ומני אז והלאה נעשה חיבורו לספר הספרים לכל ת"ח רב ומורה בישראל, וכל גאוני הדור קבלו עליהם לפסוק מתוך הרמ"א וקבלוהו לפוסקם. אחרי זמן נתוספו פירושים וביאורים על הרמ"א, כמו הטורי זהב (ט"ו) מהגאון רבי דוד סגל לוי שהיה חתנו של הב"י, שפתי כהן (ש"ך) מהגאון ר' שבתי הכהן, מגן אברהם על או"ח. חלקת מחוקק ובית שמואל, על אבן העזר.

תקיפות דעתו בהוראה, היתה בניגוד גמור לענוותנותו האמיתית. בשעתו קרה מקרה והתיר הרמ"א חופת חתנים בליל שבת. הוראה זו הסעירה את כל גדולי ההוראה, ולמרות שכולם חלקו עליו בכל זאת לא שת לבו לזה. ומעשה שהיה כך היה: איש אחד בעיר קראקא, אירס בתו הגדולה לבן זוגה, וטרם שהספיק להכניסה לחופה מת האיש, והשאירה יתומה גלמודה בעירום ובחוסר כל. דודה, אחי אמא, בראותו את האסון שקרה לנערה האומללה, הכניסה לביתו וסיפק לה כל צרכיה, וגם נדוניה הבטיח לתת לה ביום חתונתה. כשהגיע זמן חתונתה, שנקבעה לכתחילה ליום שישי עש"ק נתברר שהקרוב לא קיים הבטחתו ואת הנדוניה לא סילק במלואו. המחונתנים הכינו אמנם סעודת נישואין כנהוג, אבל החתן בשמעו כי חסר מהנדוניה שליש ממה שהבטיחוהו, סירב להכנס לחופה, ולמרות כל הבקשות והאזהרות שלא לבייש בת ישראל, עמד בשלו. המריבות והקטטות נמשכו כמה שעות, ואחרי משא ומתן שנמשך עד כשעה ומחצה בליל שבת, השתוו הצדדים, והחתן נתרצה להכנס לחופה, וכדי לא לבייש בת ישראל עיכב הרמ"א את תפלת ערבית בליל שבת, בבית הכנסת שלו, עד אחרי החופה וסידר את הקדושין בליל שבת. סידור קידושין אלה, עוררו רעש גדול בשעתו, ולמרות

כשער השמים וכדומיהן שחברו חז"ל, ומהם כתבתי מה שכתבתי מדברי אריסטו.

ואל תוכחתו בענין הדקדוק, עונה לעומתו: שזהו דקדוק עניות, כידוע לכל מבין, טעות בדקדוק קורה לעיתים קרובות מאד אצל חכמי ישראל שמחשבותיהם משוטטות באיזה ענין, קרוב מאד שיפול טעות בדבריהם, וחוף מזה אין זה ספר תורה שיפסל בחסרות ויתרות. אהבתם נמשכה זמן רב מאד, ובגלל מקרה מצער הצליח מעשה שטן להכניס קטטה בניהם, שני הגאונים עמודי ההוראה נפגשו פנים אל פנים, ואחרי פגישה זו נותקו היחסים ביניהם ושוב לא נקשרו.

הקטטה נפלה על רקע זה: כידוע חיבר הרמ"א את ספר "תורת חטאת" על דיני איסור והיתר, רש"ל מצדו חיבר ספר בעניני הוראה בשם "איסור והיתר". תלמידי הרש"ל העתיקו את ה"איסור והיתר" והביאו להרמ"א. לפני שהמהרש"ל הגיהו. ועל "איסור והיתר" הבלתי מוגה, השיג הרמ"א ב"תורת חטאת" שלו על דין אחד, בלי לקרוא בשמו של המהרש"ל, כי אם בשם "חכם אחד". הערת הרמ"א היתה למראה עיניו של הרש"ל וזהו שגרם לפירוד. הרמ"א בשו"ת שלו על שאלת גדול אחד למי התכון בכתבו "חכם אחד" כותב: על שאלת חכם להודיעו מי זה החכם שמביא בתורת חטאת שלו, אשר רבים אומרים שכיון על הר"ש מליטא (הרש"ל), ובאמת שלא נמצא כן באסור והיתר שלו, מתמרמר הרמ"א ועונה: "תמיהני מי הוא הנביא אשר יודע מה שבלבי ועל מי כוונתי במה שכתבתי להוציא מלבו של חכם אחד? ואם לא מצאו הדבר ב"איסור והיתר" בודאי לא היתה כוונתי אליו, ואם נמצא או לא נמצא, אין לי פשע רק על המפרסמים אותי לאמר שעליו כונתי, שאני חסתי על כבוד תורה, ולא רציתי לפרסם, והם המזכירים אותו וכופרים בשעת הדין, לומר שנמצא ב"איסור והיתר" בהיפך, וכמו שכותב מעלתך. ואשרי מי שחושדין בו ואין בו, והשי"ת

יודע אם בדיתי דברים אלו מלבי, ואם כתב בתחילה בענין אחר וחזר בו, הלא חכמתו עמדה לו, ואינני חכם הרואה את הנולד". תשובה זו נכתבה לפני שהרמ"א נפגש באופן אישי עם הרש"ל. הרש"ל בספרו "ים של שלמה" מביא באריכות את ויכוחו עם הרמ"א, בין השאר הוא כותב: אחרי הדברים האלה, הוגד לי שמהר"ם השיג עלי בספר "תורת חטאת" שלו, שכתב, "ואע"פ שפשוט היא, כתבתי להוציא מלבו של חכם אחד", עכ"ל מהר"ם מקראקא, ואמרתי אם בן חכמים וגדולים אני, מכל מקום אינני חכם לא בעיני ולא בעיניו ובודאי על חכם אחר מן שהוא כיון להשיג, והנה אמרו לי תלמידי. שעלי היתה השגתו, ונתגלגל הדבר בראיית פנים, והודה לי, ושאלתי את פיו איך עלה בדעתך להשיג עלי, ולא עיינת בהגהות "איסור והיתר" שלי, וגם לא ראית בספרי הגדול בפרק קמא דחולין, והשיב שכך אמת שמעתי שגם אתה אסרת, אבל מה לך בכך, הלא לא הזכרתי שמך בהדיא, אלא כתבתי להוציא מלבו של חכם אחד, וגבא טורא בינינו, והלך לו לדרכו, ונתבקש בישיבה של מעלה.

הרמ"א היה נוסף לחכמתו בתורה גאון בחכמת התכונה, כפי שמעיד עליו תלמידו ר' דוד גזו בעל "צמח דוד" וגם בחכמת הקבלה יד לו ושם, ושם שמחה גדולה שכיון לדברי הזוהר הנתונים מסיני.

ספריו שנדפסו כוללים: הגהות - על ארבעה חלקי שולחן ערוך, "דרכי משה" על הטורים, הארוך נדעם בספר מיוחד, והקצר סביבת הטור. "תורת חטאת" - בדיני אסור והיתר. "תורת העולה" - על עניני קורבנות ומדות המקדש בדרך פרדס. את הספר "מחיר יין" - על מגילת אסתר חיבר, בהיותו בעיר שידלוב, במצור ובמצוק, ובמקום שתיית יין בפורים חיבר חבורו. מעניינת מאד הקדמתו לספרו הנ"ל. "אני משה בן כבוד אבא מרי הפרנס והמנהיג בישראל שלי"ט הנקרא משה איסרליש מקראקא, הייתי בתוך הגולה אשר נתגלנו

מעירנו בשנת שי"ו לפ"ק מאימת עפוש האויר ל"ע, והיינו גרים בארץ לא לנו, בעיר שידלוב מקום אשר אין תאנה וגפן וכמעט מים אין לשתות כי אם בתחבולה, עיר אשר במסכנות תאכל בה לחם. ועץ אין בה, ולא יכלנו לקיים ימי הפורים במשתה ושמחה, להסיר יגון ואנחה, אמרתי אקומה ואשמח במפעלו, אף חכמתי עמדה לי, כי "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ולקחתי תחת לשוני דבש וחלב, ונתתי לבי לדרוש כונת המגילה. ומחיר יין ומשתה תקנתיו".

הרמ"א נפטר בשם טוב, בעיר מולדתו קראקא, קברו נחצב בבית הקברות הסמוך לבית מדרשו. על יד קברו קבורים, אחיו אהרן, ואחותו מרים, אשת הגאון ר' פנחס הלוי הורוויץ אב"ד פולדא ופראג, בקיא נפלא בכל הש"ס בעל פה, והמקובל ר' ישראל סרוק תלמידו של האר"י, בהסתכלו בצורת פניו העיד שיש לו נשמת ר' פנחס בן יאיר. באותו בית קברות נקברו גיסו בעל "שארית יוסף". המקובל הקדוש בעל "מגלה עמוקות", הב"ח ה"תוספות יו"ט" ועוד.

שנת פטירתו בדיוק כשנת הולדתו, לא נקבעה בדיוק. מנוסח מצבתו יוצא שנפטר בשנת של"ב. בקראקא ידעו לספר שהרמ"א נפטר בן ל"ג, בשנת של"ג. בל"ג בעומר. וחיבר ל"ג ספרים. ואמרו עליו ל"ג שבחים. אך כאמור מתברר לנו מהמצבה שהועמדה על קברו. שנפטר בשנת של"ב. ואם נלך בשיטת ההיסטוריונים בנוגע לשנת הולדתו. יוצא שהרמ"א היה בן ארבעים ושתים - או חמישים ושתים, בעת פטירתו.

הרמ"א נתקדש ביותר אצל היהדות הפולנית. יום ל"ג בעומר שימש ליהדות הפולנית ליום זכרון ועלייה לקברו. רבבות עלו לקראקא להשתטח על קברו ומה שמירון משמשת בל"ג בעומר לארץ ישראל, שמשה קראקא ליהדות הפולנית, נתנו הנחות לנוסעים והועמדו רכבות מיוחדות ע"י הממשלה הפולנית.

'אמות'. ואפשר לבאר הרמז בזה, דהכתוב בא להורות דקיום התורה תלוי באבות ובאמהות, דעל ידי שהאבות והאמהות מחנכים את בניהם לתורה ולמצוות, על ידי זה ממשיכים הדורות ללכת בדרך ה'.

(אמרי חן - רבי אלחנן היילפרין)

*

"בחקתי תלכו" - רק כאשר תהיה הקדושה חקוקה בקרבכם - "בחקתי", תוכלו להוסיף ללכת ולהתרחב בעבודת השי"ת - "תלכו".

(רבי מרדכי יוסף מאיזביצא, מי השלוח)

*

"תלכו" - קיום החוקים שטעמם נסתר נובע מאמונה שלימה, ומאחר שהאמונה מעמידה ומקיימת את כל התורה, לפיכך היא בבחינת רגלים שגוף האדם ניצב עליהם, ולכן נאמר בהם - "תלכו".

(רבי מנחם נחום מטשרנוביל, מאור עינים)

*

"בחקתי תלכו ואת מצותי" - קיום המצוות מותנה בכך שהאדם לא יימשך אחר תאוות לבו, והדרך לכך היא - "אם בחקתי תלכו", כי גם הענינים הגשמיים ההכרחיים יהיו בעיניו כאילו הטילו עליו לקיימם, ושלא יעשה אותם לשם תאוה, ובוזה - "ואת מצותי תשמרו".

(רבי יהושע מאוסטרובך, תולדות אדם)

"אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו, ג).

פירש רש"י והוא מהתורה כהנים: יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר "ואת מצוותי תשמרו" הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים "אם בחקתי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה.

וקשה, דהא תינח דמוכח שהפסוק קאי על לימוד התורה, אכן היכן מוזכר בפסוק דהכוונה היא דוקא על עמל התורה.

ונראה לבאר, דהלשון "תלכו" הכונה היא עלולות ולהתקדם במעלות התורה, וזה אי אפשר כי אם ע"י עמל התורה. וע"כ שפיר דרשו חז"ל דוקא שתהיו עמלים בתורה. (זכרון שמואל - רבי שמואל רוזובסקי)

*

"אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו, ג).

"אם בחקתי תלכו" - איש ישראל צריך להיות בגדר 'מהלך', ולא בבחינת עומד, וזוהי מעלתה של תורה, "אם בחקתי" - שעל ידה זוכים ללכת ולהתעלות - "תלכו".

(רבי צבי מליקובה, ויען יוסף)

*

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו" (ויקרא כו, ג).

אייתא בבעל הטורים א"ם ב'חוקתי תלכו, ראשי תיבות 'אבת', ע"כ. ובספרים הקדושים כתבו עוד, "ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם", ראשי תיבות

ועוד כתב בן הפרישה בשם אמו טעות נוספת של נשים, שנוהגות לברך על הדלקת נרות שבת לאחר ההדלקה, ונוהגות כן גם בנרות יום טוב, דהניחא בשבת שחוששין שהיתה קבלת שבת בברכה, אבל ביום טוב שמותר להדליק בו נר מוטב לעשות הברכה כתיקונה עובר לעשייתה. וגם על זה הסכימו בן ה"דרישה" והחיד"א ב"מחזיק ברכה" סימן רס"ג אות ד', ודלא כה"מגן אברהם" שם ס"ק י"ב שדחה סברה זו. וכן פסקו ה"נודע ביהודה" ב"דגול מרבבה" שם וב"בן איש חי" שנה שניה פרשת נח אות י', ע"ש.

ועל כן אשה הנוהגת לברך בשבת אחר ההדלקה, אף שרשאית להמשיך במנהגה (וכמו שנתבאר בספר "אור לציון" תשובות ח"ב פרק י"ח תשובה ג'), **מכל מקום ביום טוב תברך לפני ההדלקה.** ואף מי שנהגה בטעות להדליק ביום טוב לאחר ההדלקה כיון שנהגה כן מטעות שחשבה שנוהגין ביום טוב כמו בשבת תשנה מנהגה ותברך לפני ההדלקה.

החטא, וי"ל דמשום הכי הניחו מלקדש ולא סמכו על נס דריבוי התבואה משום שמא יגרום החטא. עכ"ד. והנה מה שהביא מהגמרא בברכות, שם לא איירי לגבי הנס של שמיטה אלא לגבי הניסים של ביאת הארץ שבביאה שניה לא נכנסו ביד רמה וכמבואר ברש"י שם, אך איהו קא מדמי ליה אף לענין זה.

ויעוין ב"חזון איש" (שביעית סימן יח סעיף קטן ד) שכתב גם כן שעל הבטחה שייך שיגרום החטא, וביאר דבריו, שמה שנאמר "וציויתי את ברכת"י אין הכוונה הבטחה שלא תבוא לידי פיקוח נפש על ידי חסרון תבואת שנה שביעית, אלא הבטחת ברכה בשביל שמירת שביעית, "ומה נאכל" דכתיב, רצה לומר לא כמו שתחשוב בדרך הטבע ששבייתך תביא לך חיי הפסד ותחיה חיי צער, אלא אצוה לך את הברכה, והבטחה זו אפשר שיגרום החטא לקפחה, וגם הברכה אינה אלא לכל ישראל, אבל היחיד יוכל ללקות בשביל חבירו, ומצות שביעית נדחית מפני פיקוח נפש ככל מצוות התורה בשעת מצור ומלחמה ואין להם לחם לאכול. ובזה ניחא שהניחו כרכים מלקדש, כדי שישמכו עליהם עניים בשביעית, ולא סמכו על הבטחת ברכה בשישית, דודאי גם עניים בכלל הברכה, אלא שראו שגברה העניות, ולא אמרה תורה לסמוך על הברכה להימנע מהשתדלות המחויבת בדרכי הטבע.

ובהמשך כתב החזון איש: "ומסתבר דהיתה הברכה גם בבית שני וגם אחר החורבן, דבית דין של מעלה עושין מה שגוזרין בבית דין של מטה. והברכה נאמרה אחר שעשו את ההשתדלות או במקום שנפטרו מהשתדלות, ועד כמה להשתדל מסור לחכמים על פי עיון התורה ברוח קדשם". (אהל משה)

בשו"ע בסימן תקי"ד סעיף י"א כתב: **המדליק נר של יום טוב צריך לברך "אקבו" להדליק נר של יום טוב.**

והנה נשים רבות נוהגות להדליק נרות יום טוב אחר חשיכה. אולם בהקדמת מהר"ר יוזפא בן ה"פרישה" לטור יורה דעה הביא שאמו הרבנית היתה אומרת שזו טעות הנשים, ויותר טוב מדינא להדליק הנרות לפני תפילת ערבית, ולקבל היום טוב בהדלקתן כמו שעושים לכבוד שבת, כדי שיהא הכל מוכן מיד בבואו מבית הכנסת, וגם שכל מלאכה שאפשר לעשותה מבעוד יום אין לעשותה לכתחילה ביום טוב. וכתב שם שהדין עמה, ע"ש.

וכן כתב החיד"א בספרו "שם הגדולים" מערכת ו' אות ז' שכן יש להורות, ע"ש. וכן כתב ב"מטה אפרים" בסימן תרכ"ה סעיף ל"ג.

ועל כן לכתחילה יש להדליק נרות יום טוב לפני השקיעה (וראה גם בדברי הרמב"ם בפרק ל' מהלכות שבת הלכה ה').

אם גם בזמן הזה מתקיים ברכת "וציויתי את ברכת"י לג' שנים"

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וכו' וציויתי את ברכת"י לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים" (ויקרא כה, כ-כא). כתב הסמ"ע (ח"מ סימן סז ס"ב), שדוקא בזמן שהיה שמיטה ויובל נוהג מן התורה, היתה מקויימת בהן הברכה לגדל בשנה שישית לשלוש שנים.

ובספר "נהור שרגא" הביא ראייה לדברי הסמ"ע, ממה שמצינו ביבמות (טז, א) שמכיון שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, לפיכך כשחזרו עולי בבל וכבשו, הם נמנעו מלקדש כמה כרכים, על מנת שלא יהיו אותם מקומות קדושים בקדושת ארץ ישראל, ובאופן זה יהיה ניתן לחרוש ולזרוע שם בשביעית, ועניים יטלו משם לקט שכחה ופאה. ולכאורה קשה, מדוע הוצרכו לכך, הלא כיון שיש את הבטחת "וציויתי", הרי שיהיה אוכל לשובע בשנה השביעית ויוכלו העניים להתפרנס מהפירות שיגדלו בשדות המופקות כפי צרכיהם. והנה שיטת רש"י (גיטין לו, א) ששמיטת קרקע לא נהגה בבית שני רק מדרבנן, ולכך לא יכלו לסמוך על ההבטחה האמורה כלפי שנת השביעית מדאורייתא ונצרכו לדאוג לעניים באופן הנזכר. וכן כתב ה"חתם סופר" (במסכת גיטין שם): "בשלמא בזמן מתן התורה הרי הבטיח הקב"ה "למען יברכך" והמסופק בזה הרי הוא בְּלִיעַל, אבל בתקנת חז"ל איננו מובטח ב"ולמען יברכך" וכו', והכי נמי כתב הסמ"ע וכו'".

אך יעויין בחידושי הרי"ם במסכת גיטין שם שכתב דעל כרחק "וציויתי את ברכת"י שייך גם בדרבנן כשתיקנו.

ובאמת יעויין שם ב"נהור שרגא" שכתב באופן אחר: ויותר נראה למאי דאיתא בברכות (ד, א) ראויים היו לעשות נס גם בביאה שניה כדרך שנעשה לה בביאה ראשונה אלא שגרים

האדם הועמד בחזית מלחמה

"אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ" (ויקרא כו, ג). פירש רש"י, שתהיו עמלים בתורה.

כתוב כאן חידוש ולימוד לאדם. אפשר היה לחשוב שהאדם נברא כפי שהוא, אלא שיש לו צד של יצר הרע שמסית אותו לצד אחר, שמסיתו לעבירה ולחטא, וכאן מגלים חז"ל שהאדם נברא לכתחילה באופן שהוא נעמד בתוך חזית של מלחמה. יש מצב שמכניסים את האדם על ידי אימונים כשהוא נמצא בצד אחד, בידיעה שאחר כך יכול לבא הצד השני שבו הוא צריך להלחם, אבל האמת שאת האדם העמידו לכתחילה בחזית המלחמה, במצב שכבר עומד צד אחד עם חרב כנגד חבירו, וכפשוטם של דברי

"חובת הלבבות" (שער יחוד המעשה פ"ה) שהאדם עומד בפני מלחמת היצר וחייילו. ולכן אי אפשר לעבור על זה כבדרך אגב, אלא צריך לעמוד וללמוד את המפה כיצד לנצח במלחמה, והדרך היא על ידי שתהיו עמלים בתורה! והיינו שלא די שתהיה יושב ולומד תורה [בנחת], ותחשוב שאם יבא לפניך חטא תתבונן במה שלפניך ותחליט שלא תעשהו, אלא אתה נמצא כבר בחזית המלחמה עם היצר הרע, ובשעה שאתה לומד עליך לדעת שאתה צריך ללמוד מתוך עמל ולהלחם, להיות עמלים בתורה בבחינת עמל ומלחמה. מיד שנוולדת נעמדת בחזית עם חרב המתהפכת, עם שני צדדים, ועליך להכיר מה אתה ומהי התכלית שלך. (מחשבת מוסר - מרן רבי אלעזר מנחם שך זצ"ל)